

Makalenin Türü : Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi : 06.11.2024
Kabul Tarihi : 11.03.2025

 <https://doi.org/10.29029/busbed.1578932>

TOPLU KONUTLARIN KENT KİMLİĞİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: DİYARBAKIR ÖRNEĞİ

Ayça TARHAN¹, Canan KOÇ²

ÖZ

Bir kenti diğer kentlerden farklılaştıran özellikler ve öğeler olarak tanımlanan kent kimliği, günümüzde hemen hemen her kentte benzer nitelik göstermeye başlamıştır. Sanayi devrimi ile birlikte kentler kontrolsüz bir şekilde büyümeye başlamış, çarpık kentleşme ve küreselleşme eğilimleri kentlerin kimliklerini kaybetmelerinde etkili olmuştur. Geleneksel dokudan farklı olarak hemen hemen her kentte benzer şekildeki uygulamalar kent kimliği ve silüetini değiştirmiştir. Ülkemizde, toplu konut üretiminde aktif rol alan Toplu Konut İdaresi tarafından uygulanan projelerin benzer özellikler taşıması ve kentin yerel özellikleri dikkate alınmadan hayata geçirilmesi yapılan eleştiriler arasındadır. Çalışmada, Diyarbakır örneğinde “Toplu konut uygulamaları kent kimliğini yansıtıyor mu?” sorusuna cevap aranmıştır. Çalışma kapsamında Diyarbakır ili Yenişehir ilçesinde yer alan Şilbe toplu konutları, Kayapınar ilçesinde bulunan Çölgüzeli toplu konutları ile Maliye konutları ele alınmış, kent kimliğine uygunluğu değerlendirilerek öneriler geliştirilmiştir. İncelenen toplu konut alanları “kat planı, kat yüksekliği, malzeme, cephe özellikleri, pencere boyutları, kapı, balkon, kemer ve eyvan, renk, bahçe özellikleri ve sokak görünümü” açısından karşılaştırılarak geleneksel konut dokusuyla benzerlik gösterip göstermediği ortaya konmuştur. Şilbe ve Çölgüzeli toplu konutlarının kent kimliğiyle uyumlu olmadığı, Maliye Konutları’nda ise kullanılan renkler ve cephe süslemeleri ile geleneksel dokudan izlerin yansıtılmaya çalışıldığı gözlemlenmiştir. Dolayısıyla, Şilbe ve Çölgüzeli toplu konut alanı “Kimlikten Uzak Standartlaşma”nın, Maliye Konutları ise “Geleneksel ve Modern Unsurlarda Bütünleşme”nin olduğu uygulamalar şeklinde sınıflandırılmıştır. Bu bağlamda, Diyarbakır geleneksel dokusunun avantajlarından yararlanarak, modernlik unsurları ve günümüz teknolojisiyle sentezlenen tasarımların kent kimliğine olumlu katkı sunulacağı düşünülmektedir. Kent kimliğinin korunması amacıyla planlama çalışmalarında ekonominin gerekleri yerine getirilirken, ekolojik, sosyal, kültürel ve estetik boyutların kent kimliğine uygunluğuna yer verilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Konut, Geleneksel Konut, Yerel Mimari

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Dicle Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık ABD, 23808028@ogr.dicle.edu.tr, <https://orcid.org/0009-0004-2537-5324>

² Doç.Dr., Dicle Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehircilik ABD, canan.koca@dicle.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-0992-2290>

Article Type : Research Article
Date Received : 06.11.2024
Date Accepted : 11.03.2025

 <https://doi.org/10.29029/busbed.1578932>

THE IMPACT OF MASS HOUSING ON URBAN IDENTITY: CASE OF DIYARBAKIR

Ayça TARHAN¹, Canan KOÇ²

ABSTRACT

Urban identity, defined as the features and elements that differentiate a city from other cities, has begun to show similar characteristics in almost every city today. With the industrial revolution, cities began to grow uncontrollably, and unplanned urbanization and globalization trends were effective in cities losing their identities. Unlike the traditional texture, similar practices in almost every city have changed the city identity and silhouette. Among the criticisms made in Türkiye are the ideas that the projects implemented by the Mass Housing Administration, which plays an active role in mass housing production, have similar characteristics and are implemented without taking into account the local characteristics of the city. In the study, the question "Do mass housing practices reflect urban identity?" was sought in the Diyarbakır sample. Within the scope of the study, Şilbe mass housing in Yenişehir, Çölgüzeli and Maliye mass housing in Kayapınar district in Diyarbakır were taken into consideration and suggestions were developed by evaluating their suitability for urban identity. The examined mass housing areas were compared in terms of "floor plan, floor height, material, facade features, window sizes, doors, balconies, arches and iwans, colors, garden features and street views" to reveal whether they were similar to the traditional housing texture. It has been observed that Şilbe and Çölgüzeli mass housings are not compatible with the urban identity. Traces of traditional texture were tried to be reflected with the colors and facade decorations used in Maliye mass housing. Therefore, Şilbe and Çölgüzeli mass housing areas are classified as applications of "Standardization Away from Identity", while Maliye Housing is classified as applications of "Integration of Traditional and Modern Elements". In this context, it is thought that designs that utilize the advantages of Diyarbakır's traditional texture and synthesize with elements of modernity and today's technology will make a positive contribution to the city's identity. In order to protect the urban identity, while the requirements of the economy are met in planning studies, the suitability of ecological, social, cultural and aesthetic dimensions to the urban identity should be included.

Keywords: Social Housing, Traditional Housing, Local Architecture

¹ Master's Student, Dicle University, Institute of Science, Department of Architecture, 23808028@ogr.dicle.edu.tr, <https://orcid.org/0009-0004-2537-5324>

² Assoc.Dr., Dicle University, Faculty of Architecture, Department of Urbanism, canan.koca@dicle.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-0992-2290>

1. GİRİŞ

Geçmişten günümüze kadar içinde yaşamış medeniyetlerin düşünce biçiminin, örf ve adetlerinin, gelenek/göreneklerinin mekâna yansması olan kentler, günümüzde bu özelliğini giderek kaybetmekte ve kimliksiz bir yapıya dönüşmektedir. Çevrenin, mekânın, mimarinin ve kentlerin birbirinden ayrılmasında önemli bir etken (Kısakürek ve Bayazıt, 2018) olarak bilinen kent kimliği, eski Anadolu kentlerinde olan; ancak son yıllarda modern ve hızlı şehirleşmelerle kentlerimizin kaybettiği özellikler olarak değerlendirilmektedir. Her kentin coğrafi konumu, tarihi geçmişi, sosyokültürel ve ekonomik özelliklerine bağlı olarak şekillenen bir kimliği bulunurken, modern kentler zamanla kimliklerini kaybederek birbirine benzer hale gelmeye başlamıştır. Sanayi devrimi ile birlikte kentler kontrolsüz bir şekilde büyümeye başlamış, çarpık kentleşme ve küreselleşme eğilimleri kentlerin kimliklerini kaybetmelerinde etkili olmuştur. Geleneksel dokudan farklı olarak hemen hemen her kentte benzer şekildeki uygulamalar kent kimliği ve silüetini değiştirmiştir.

Kentsel tasarım ve planlama çalışmalarında, kentin kurulmuş olduğu coğrafyaya ait doğal, tarihi ve kültürel çevre verilerinin analiz edilerek önerilerin geliştirilmesi kentin kimliğinin korunarak gelişiminde önemli bir faktördür. Ülkemizde, toplu konut üretiminde aktif rol alan Toplu Konut İdaresi (TOKİ) tarafından uygulanan projelerin her kentte benzer nitelikte olması ve kentin yerel özellikleri dikkate alınmadan hayata geçirilmesi yapılan eleştiriler arasındadır. Son dönemdeki TOKİ uygulamalarında yerel mimari çalışmalarına rastlanmakta olup, bunlar daha çok cephede yapılan düzenlemelerle gerçekleştirilmektedir. Çalışmada, Diyarbakır örneğinde “Toplu konut uygulamaları kent kimliğini yansıtıyor mu?” sorusuna cevap aranmış, geleneksel konut dokusu ile toplu konut uygulamaları karşılaştırılarak benzerlik ve farklılıkların ortaya konması amaçlanmıştır.

Köklü tarihî geçmişi olan Diyarbakır kentinde TOKİ uygulamaları ilk kez 1994’te Şilbe Toplu konut alanı ile başlamış, çeşitli yıllarda kentin farklı gelişim yönlerinde toplu konutlar inşa edilmiştir. Günümüzde, Diyarbakır’da uygulamalarına devam eden TOKİ özellikle dar ve orta gelirli ailelere yönelik konut edinimi sağladığı için tercih edilmektedir. Kentteki uygulamalar yoğunlukla diğer kentlerle benzerlik gösterse de, son dönemdeki uygulamalarında yerel mimariye ilişkin bazı unsurları çalışmalarında kullandığı görülmektedir. Çalışmada Diyarbakır’da seçilen üç toplu konut alanının kent kimliğine etkileri değerlendirilerek, öneriler geliştirilmiştir. Ekolojik, sosyo-kültürel ve ekonomik farklılıkların olduğu kentlerde toplu konut uygulamalarının aynı olması kimliğin yansıtılması önünde engel olarak görülmektedir. Kent kimliğinin yeterince korunamadığı günümüzde, Diyarbakır kentindeki toplu konut uygulamalarında geleneksel konut dokusunun avantajlarından yararlanılması kimliğin sürdürülebilirliği açısından önemlidir. Bu bağlamda, çalışmada ortaya konan tespit ve geliştirilen önerilerin özgün ve örnek olacağı düşünülmektedir.

1.1. Kent Kimliği Kavramı

Kentin sahip olduklarının, kullanıcılar tarafından nasıl algılandığının bir sonucu olarak tanımlanan kentsel kimlik, her kentin kendine özgü tarzını, dokusunu, fiziksel ve sosyal yapısını yansıtmaktadır (Sağlık ve Kelkit, 2019). Kentsel kimliğin oluşumunda kente özgü obje, anıtsal değer ya da karakteristik özellikler büyük rol oynamaktadır (Sağlık ve Kelkit, 2019). Kentlerin sürdürülebilirliğini konu alan çalışmalar arasında da bulunan “kent kimliği” kentin ruhunu ve toplumsal algıyı kapsayan dinamik bir kavramdır (Tavakoli, 2010; Sağlık ve Kelkit, 2019). Kentlerin kendine özgü kimliği küreselleşme süreci ile birlikte değişmeye ve birçok kentte benzeşmeye başlamıştır. Londra’da Big Ben-Westminster, Paris’te Eiffel Kulesi, Sydney’de Sydney Opera Binası (Mansour, 2015; Sağlık ve Kelkit, 2019), İtalya’da Pisa Kulesi, Agra’da Taç Mahal, Dubai’de Burç Halife, New York’ta Özgürlük Heykeli, Çin’de Çin Seddi ve İstanbul’daki birçok yapı kentsel kimlik tanımlayıcısı niteliğindedir (Şekil 1).

Şekil 1. Kente kimlik kazandıran dünya örnekleri

Geçmişte her bir kente kimlik kazandıran ayrı değerler bulunurken günümüzde, kentsel nüfus artışı sonucu ortaya çıkan gereksinimler ve sorunlar doğrultusunda kimlik değişmiş ya da bozulmuştur. Türkiye’de kentsel kimlik oluşumu farklı mimari fikir akımların etkisinde şekillenmiş ve farklı dönemlerden geçmiştir. Türkiye’nin kimlik oluşturma süreci ve sonrası çok çeşitlidir. Osmanlı döneminin ilk zamanlarında oluşturulan kimlik dünyaya örnek olurken sonraki süreçlerde Türk kimliği diğer ülkelerin akımlarının etkisinde kalmıştır.

Ülkemizde, 1920’lerden sonra başlayan planlı kentleşme ve çağdaş ulusal mimarlık çabaları ile 1950’lerden itibaren arsa sorununun oluşturduğu apartmanlaşmayla birlikte kentsel kimlik giderek değişmeye başlamıştır (Ekinci, 2005). 1980 sonrasında yaşanan göç ve hızlı kentleşme olguları kentin kimliğini önemli ölçüde etkilemiştir. 1984 sonrasında TOKİ tarafından üretilmeye başlanan toplu konutların ağırlıklı bir kısmının birbirini tekrarlayan cephe ve plan şemalarıyla inşa edilmesinin (Balamir, 2003) kent kimliğinde etkisi büyüktür. TOKİ’nin uyguladığı apartmanlar kentlerin kimliklerine göre özelleşmeden çoğu kentte aynı şekilde uygulanmakta ve bu durum kentlerin kimliklerinin bozulmasına yol açmaktadır.

Çalışma kapsamında kent kimliğini ele alan ulusal ve uluslararası literatür taranmış, ulusal literatürde kentler özelinde çalışmaların olduğu görülmüştür. Yapılan çalışmalar genellikle kentsel dönüşüm projelerinin ya da yeniden yapılanma sürecinin kent kimliği üzerindeki etkilerine, kentsel bellek, mekân, doku, kültür, kentli gibi konulara odaklanmakta olup, kent kimliğinin korunmasına yönelik önerileri içermektedir. Ek olarak kentteki meydanların ya da simgesel yapıların kent kimliğine etkisini araştıran çalışmalar da bulunmaktadır. Literatürde taranan kavramlar üzerinden sınıflandırma yapılarak aşağıda belirtilen üç konu üzerine odaklanılmıştır:

– **Kentsel kimlik teorileri, mekânsal kimlik, kentsel bellek, yerel mimari kavramı**

Bu kavramları ele alan aşırı macıların öncülerinden biri olan Lynch (1960) “Kent İmgesi” başlıklı kitabında, şehirlerin insanlar tarafından nasıl algılandığını ve zihinsel haritaların nasıl oluştuğunu inceleyerek “yollar, kenarlar/sınırlar, bölgeler, düğümler/odak noktaları ve işaretler” üzerinden mekânsal yapıyı vurgulamaktadır. Üretim tarzının değişmesiyle mekânın da değiştiğini belirten Lefebvre (1974)’ye göre mekân kavramı “toplumsal” olan ile “tarihsel” olanı, “kültürel” olan ile “zihinsel” olanı birbirine bağlamaktadır (Çınar, 2024). Lefebvre’nin ifade ettiği mekânsal üçlü “mekân temsilleri/tasarlanan mekân, mekânsal pratik/algılanan mekân ve temsil mekânları/yaşanan mekân”dan oluşmaktadır (Çınar, 2024). Halbwachs (1980)’a göre ise, kolektif hafıza geçmişin bir imajıdır ve grubun kendini toplam imajlar dizisiyle tanımasına imkân sağlamaktadır (Hasanov, 2016).

Hwang (2014) daha önce yapılmış olan kültür odaklı kentsel dönüşüm çalışmalarının örnek olay analizini yaparak, kentsel kimliğin nasıl oluşturulacağını ve kentsel dönüşüm aşamalarından nasıl geçileceğini araştırmaktadır. Manahasa & Manahasa (2020) çalışmasında kent kimliğinin kaybı üzerine söylemi yönlendiren, tarihi kentsel dokularda inşa edilen enformel yerleşimler ve yüksek katlı yapılarla karakterize edilen post-sosyalist bağlamında kentsel kimliği tanımlamayı amaçlamaktadır. Araştırma, Tiran örneklemini üzerinden fiziksel bileşeni belirlemek için kentsel dokuyu temsil eden unsurlar olarak kentsel katmanları ve konut tipolojilerini incelemektedir. Çalışmada, eski kentsel katmanların ve konut tipolojilerinin kentsel kimlik açısından önemli

olduğu, fiziksel yapıli çevre özellikleri ve kentle olumlu kimlikli ilişkileri nedeniyle daha güçlü bir kimlik sağladığı ortaya konmuştur. Buna karşılık, yeni post-sosyalist kentsel katman ve yüksek katli konutlar daha düşük kimliklendirme sağlamaktadır (Manahasa & Manahasa, 2020). Belanche vd., (2021) çalışmalarında kentsel ve kırsal kimlik arasındaki yerel kimlik farklılıklarını duygusal, bilişsel, topluluk büyüklüğü, topluluk ürünleri, yaş gibi değişkenler açısından incelemiştir. Anastasiou vd., (2022) kent sakinlerinin kimlik kavramı üzerinden kentsel çekicilik algıları ile sosyo-demografik profilleri arasındaki ilişkiyi araştırmış; cinsiyet, yaş, aile durumu ve yaşam tarzı gibi algılarını etkileyen faktörleri incelemiştir (URL 10). Mamane (2023) çalışmasında, Ahmedabad'daki (Hindistan) konutların ve toplulukların oluşturdukları kimliği çeşitli açılardan ele almış; iki gayri resmi yerleşim yerinde analizler yaparak kamusal ve özel alanların mahalle canlılığı, ekonomik değişim, güvenlik, kimlik ve sosyal yaşamda önemli rol oynadığını ortaya koymuştur.

Yerel ekonomik politikalar nedeniyle kentsel gelişmelerin genellikle monoton ve standart bir imaj oluşturduğunu belirten Oktay (2002), hem teoride hem de dönüşümlerin olduğu Kıbrıs yerleşimleri örneğinde düzenleyici unsurlara odaklanarak kentsel kimliği araştırmaktadır. Kuzey Kıbrıs'taki şehirlerde kentsel dinamiklerin mekansal organizasyonun sosyal, kültürel ve morfolojik oluşumunu değiştirdiğini, mevcut kentsel dokunun yerel nitelikleri, yer duygusunu ve kimliği etkilediğini açıklamıştır. Yıldız vd., (2014), Konya örneklemini üzerinden kentsel ve mimari kimlik kavramlarını inceleyerek, kentin özgün kimliğinin oluşmasında ve değişimde yapıların rolünü vurgulamaktadır. Ünlü (2017) Mersin kentini sözlü tarih yöntemi ile değerlendirerek kentsel mekân ve kent kimliği sorunlarını tartışmaktadır. Kent belleği ve kentsel mekân arasındaki ilişkinin sağlıklı şekilde sürdürülmesiyle kentlerin geçmişten gelen kimliklerini koruyabilecekleri üzerinde durmuştur. Sağlık ve Kelkit (2019) kaynak araştırması ve anket uygulaması yöntemi ile Çanakkale'yi ele alarak, kente ilişkin kentsel kimlik kartı hazırlamıştır.

– *TOKİ projeleri, sosyal konutlar ve toplu konutların kentsel kimliğe etkisi*

Toplu konut ya da sosyal konutu ele alan kaynaklar çoğunlukla, alan çalışmaları, kentsel dönüşüm ve konut politikaları gibi konular üzerinde yoğunlaşmakta, kullanıcı memnuniyetini ölçerek farklı kültürlerdeki kullanıcıların kültürel etkileşimini ve bu etkileşimin kamusal ve sosyolojik etkilerini araştırmaktadır (Tutal ve Koç, 2023)

Kent kimliği kavramı genellikle kentsel dönüşüm uygulamaları ile birlikte ele alınmakta olup, Sağır (2014) çalışmasında kent kimliklerinin dönüşümlerini hedefleyen 'kentsel dönüşüm' uygulamalarından yola çıkarak, Pendik Belediyesi Velibaba Gecekondu Önleme Bölgesi ve Barbaros Hayrettin Paşa Caddesi Sosyal Konutları'nda mülakat yoluyla memnuniyet düzeyini ortaya koymuştur. Meydan Yıldız vd., (2022) Yozgat kentinde, kentsel dönüşümün nedenleri ve uygulama etapları ile kentsel kimliğe etkilerini yasal, yönetsel boyutta ve kenttaş katılımı doğrultusunda anket yöntemi kullanarak değerlendirmiştir.

– *Diyarbakır'ın kentsel gelişimi ve yerel kimliği*

Diyarbakır'ı değerlendiren çalışmalar genellikle tarihi bölge olan Suriçi (Kejanlı ve Dinçer, 2011), geleneksel konut dokusu, tarihi yapıların korunması, depremsellik (İmamoğlu, 2019), termal konfor (Çelik ve Yılmaz, 2023), parklar ve açık yeşil alanlar (Demir Kayan ve Biçen, 2023; Aydın ve Koç, 2024) gibi konulara odaklanmakta olup, Diyarbakır örnekleminde kent kimliğini ele alan çalışmalar az sayıda bulunmaktadır.

Gürhan (2016), Diyarbakır kent algısını değerlendirdiği çalışmasında Diclekent ve Metropol semtlerinde yapılan saha araştırması neticesine göre toplumsal sınıflar tarafından şekillenen kentsel mekânda ikili yapının olduğunu ortaya koymuştur. Biçen ve Vural (2023), tarihi Suriçi yerleşimi dışındaki gelişme bölgeleri olan Yenişehir, Bağlar ve Kayapınar ilçelerini değerlendirdiği araştırmasında Diyarbakır kentinin gelişiminde sosyo-ekonomik, kültürel ve siyasal faktörlerin mekansal ayrışmaya neden olduğunu, kentsel gelişim ve konut yapısını etkilediğini tespit etmiştir. Dağlı ve Çağlıyan (2021), Diyarbakır'ın 2000'li yıllardan itibaren yatayda ve dikeyde gelişim ve dönüşüm sürecinin hızlandığını, kentsel gelişim yönünün batı-kuzeybatı eksenli devam ettiğini belirtmiştir. Sezik (2018) ise Diyarbakır'ın Sur ilçesinde yapılan kentsel dönüşüm projelerini kent kimliği açısından değerlendirmiş; Suriçi'nde başarılı bir kentsel dönüşüm ve kent kimliğinin korunması amacıyla Diyarbakır'ı diğer kentlerden ayıran yapıların korunması gerektiğini belirtmiştir.

Kent kimliğini farklı açılardan ve farklı kent örnekleri üzerinden değerlendiren çalışmalar bulunmakla birlikte, Diyarbakır kentindeki kimlik değişimini ele alan çalışmalar sınırlı kalmaktadır. Özellikle 1960'lı yıllarda Kevin Lynch'in kent imgesine odaklanmasıyla birlikte, konu araştırmacıların ilgisini çekmiş, mekân ve kültür etkileşimi üzerinde durulmuştur. Yapılan çalışmalar genellikle kentsel mekân ile kültür, kimlik ve toplum arasındaki ilişkiye yoğunlaşmaktadır. Fiziksel mekân toplumun sosyo-ekonomik yapısından etkilenirken, kentin dönüşüm ve gelişim süreçleri kentsel kimliği değiştirmektedir.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Çalışma alanı olarak belirlenen Diyarbakır ili doğuda Batman, kuzeydoğuda Muş, kuzeyde Bingöl ve Elazığ, kuzeybatıda Malatya, batıda Adıyaman, güneybatıda Şanlıurfa ve güneyde Mardin illeri ile sınırlandırılmıştır (Şekil 2). Çalışma kapsamında Yenişehir ilçesinde yer alan Şilbe toplu konutları, Kayapınar ilçesinde bulunan Çölgüzeli toplu konutları ile Maliye konutları ele alınarak, kent kimliğine uygunluğu değerlendirilmiştir.

Şekil 2. Çalışma alanının konumu (URL 11, URL 12)

Literatürde yapılan araştırmalar çoğunlukla saha çalışması, anket ve mülakata dayanmakta, sonuçlar analiz edilerek kent kimliği üzerine çıkarımlarda bulunmaktadır. Çalışmada nitel araştırma tekniklerinden veri ve metin analizi yöntemleri kullanılmış, yerinde gözlem ve fotoğraflama tekniklerinden yararlanılmıştır. Değerlendirmeler sonucu elde edilen veriler tablolaştırılarak, toplu konut alanları ile yerel kimlik karşılaştırılmıştır. Çalışma kapsamında öncelikle Diyarbakır'ın tarihsel gelişimi ve yerel kimliği ele alınmış, Sağlık ve Kelkit (2019)'ın Çanakkale için oluşturdukları kent kimlik kartı, Diyarbakır için hazırlanmıştır. İncelenen toplu konut alanları “kat planı, kat yüksekliği, malzeme, cephe özellikleri, pencere boyutları, kapı, balkon, kemer ve eyvan, renk, bahçe özellikleri ve sokak görünümü” açısından karşılaştırılarak geleneksel konut dokusuyla benzerlik gösterip göstermediği ortaya konmuştur.

3. BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde Diyarbakır'ın kentsel gelişimi ele alınarak yerel kimliği değerlendirilmiş ve bu bağlamda toplu konut uygulamalarının yerel kimliğe uygunluğu irdelenmiştir.

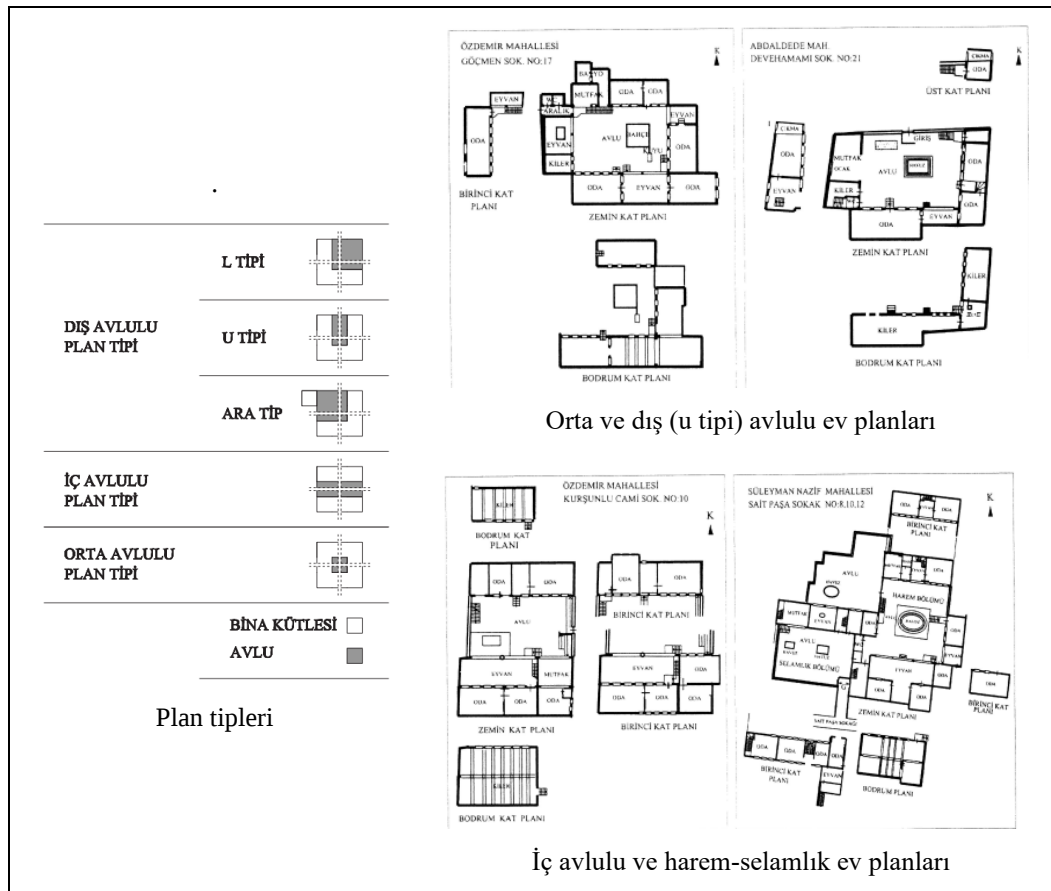
3.1. Diyarbakır'ın Kentsel Gelişimi ve Yerel Kimliği

Diyarbakır'ın ilk yerleşim yeri olarak bilinen Suriçi bölgesinde yer alan İçkale, burçlar, anıtsal yapılar, geleneksel konut dokusu gibi tarihi ve kültürel değerler çeşitli medeniyetlerin izlerini taşımakla birlikte, o döneme ait kimlikleri yansıtmaktadır. Kuzey-güney doğrultulu uzanan Dicle Nehri'nin varlığı, verimli toprakları, stratejik ve jeopolitik konumu nedeniyle birçok medeniyetin yaşam sürdüğü kentlerden biri olan Diyarbakır'da kentsel doku, bu devletlere ait ekonomik, politik, sosyal ve kültürel özellikler ile şekillenmiştir (Kejanlı ve Dinçer, 2011). Kentin güneybatısında Karacadağ volkanik dağının bulunmasıyla geniş bazalt platoların mevcudiyeti geleneksel dokuda bazalt taşının kullanımını sağlayarak belirleyici bir kimlik unsuru oluşturmıştır. XIX. yy'den itibaren Türkiye genelinde görülen modernleşme hareketleri Diyarbakır'da da yaşanmış, tarihi kentsel doku ve onu çevreleyen kalenin özgün yapısı etkilenmiş (Kejanlı ve Dinçer, 2011), kent kimliğinde bozulmalar başlamıştır.

1940'lı yılların ortalarından itibaren Diyarbakır, aldığı göçlerden ötürü tarihi surların çevrelediği merkezden sur dışına çıkarak genişlemiştir (Halifeoğlu ve Dalkılıç, 2011). Arslan (1999), 1963-1973 döneminde Yenişehir ilçesinde değişimin yaşandığını ve müstakil bahçeli konutların yıkılıp yerine çok katlı konutların yapıldığını belirtmektedir (Biçen ve Vural, 2023). Emlak ve Eytam Bankası'nın kurulması ve Sosyal Güvenlik Kurumu ile konut kredilerinin verilmesi, Kat Mülkiyeti Kanunu gibi yasal/yönetimsel ve ekonomik değişimler ile göç alan kentte çok katlı konut yapılaşmaları artmıştır (Biçen ve Vural, 2023). Günümüzde kent, batıya ve kuzey batıya doğru gelişme göstermekte, Diyarbakır'ın geleneksel mimarisine ve kimlik dokusuna uygun olmayan çok katlı konut, plaza, rezidans gibi projeler yapılmaya devam etmektedir.

Yerel kimlik iklime, coğrafyaya, kültür ve geleneklere göre değişkenlik göstermektedir. Diyarbakır'ın sıcak-kuru iklime sahip olması avlulu evlerin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Diyarbakır geleneksel evlerinde avlu evin merkezinde yer almakta ve mekânlar arasındaki geçişler avlu ile sağlanmaktadır. Evlerin planları dikdörtgen, kare ya da yamuk olup, avlu etrafında yer alan farklı cephelere yöneltilmiş bir, iki veya üç katlı bölümlerden oluşmaktadır (Özbudak Akça vd., 2017). Genellikle büyük ve zengin ailelerin evleri harem ve selamlıktan oluşmaktadır. Bu bölümler iki ayrı ev olarak düşünülüp iki ayrı sokak kapısına açılmakta ve aradaki bağlantı kapılarla sağlanmaktadır (Yıldız, 2011). Bir, iki ya da üç katlı bina kütlelerinin zemin katında mutfak, tuvalet, ahır ve çok ender banyo gibi servis mekânları yanında havuzlu eyvanlar ve odalar gibi çok amaçlı yaşama mekânları, üst katta ise odalar, eyvanlar yer almaktadır (Yıldız, 2011). Her evde bulunan bodrum katı depo ve kiler olarak kullanılmıştır (Yıldız, 2011).

Avlulu evlerde bulunan bahçeler, havuzlar, çeşmeler, evlerin sosyal ve kültürel yaşama katkısı açısından önemlidir. Büyük ailelerin bir arada yaşadığı evlerde, odalar genellikle etrafı açık bir avluya bakacak şekilde tasarlanmış ve evlerin plan tipleri avluya göre şekillenip adlandırılmıştır. Geleneksel Diyarbakır evlerinde dış avlulu (L tipi, U tipi, Ara tip), iç avlulu ve orta avlulu plan tipleri bulunmaktadır (Bekleyen, 1993; Dalkılıç ve Bekleyen, 2011) (Şekil 3). Evlerin oluşumunda başlıca eğilim, sokak-avlu geçişinde ara hiyerarşik dizgeyi oluşturan kapı ve giriş aralığının tasarlanması ve kültürün getirdiği mahremiyetin sağlanmasıdır (Dalkılıç ve Bekleyen, 2011).

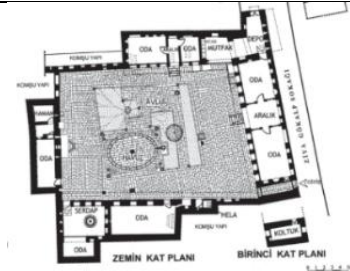
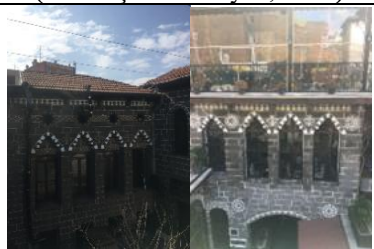

Şekil 3. Geleneksel Diyarbakır evlerinde plan tipleri (Dalkılıç ve Aksulu, 2001; Dalkılıç ve Bekleyen, 2011)

Tasarımlarda iklimsel olarak rüzgâr ve güneşin yönlerine bakılarak odaların konumları düzenlenmiştir. Sıcak ve soğuk zamanlarda iklimin olumlu etkilerinden faydalanmak ve olumsuz etkilerinden kaçınmak için yapılan tasarımlar yörenin kendine özgü bir kimlik oluşturmaya yol açmıştır. Ayrıca, yöreye özgü bazalt taş

malzemesi, geleneksel konut dokusuna kimlik katan önemli değerlerden biridir. Diyarbakır'daki avlulu mekân düzenlenmeleri iklimin yanı sıra mahremiyet önlemlerinin izlerini taşımakta, dolayısıyla geleneksel konutların pencereleri, komşu avlularına ya da pencerelerine doğrudan yönlendirilmemektedir (Bekleyen, 2019) (Tablo 1).

Tablo 1. Geleneksel Konutların Özellikleri

Özellik	Açıklama	Görsel
Plan	Geleneksel evlerde avlulu planlar dış (l, u ve ara tip), iç ve orta avlulu plan tiplerinde tasarlanmıştır.	 Cahit Sıtkı Tarancı evi /Orta avlulu plan tipi (Dalkılıç ve Bekleyen, 2011)
Kat yüksekliği	Geleneksel konutlar az katlı olup, çoğunlukla 2 veya 3 kat şeklindedir.	
Malzeme	Geleneksel konutlarda malzeme olarak çoğunlukla bazalt taşı, yer yer ahşap, kerpiç, metal, alçı, tuğla kullanılmıştır.	
Cephe özellikleri	Cephede bazalt taşından yapılan kemerler kullanılmaktadır.	
Pencere boyutları	Geleneksel konutlarda mahremiyet açısından üst katlarda küçük boyutlu pencereler kullanılmıştır. Alt katlarda da pencereler kullanılmaktadır. Alt katlardaki bu pencereler avluya bakan pencereler olduğu için mahremiyet açısından boyutuyla ilgili bir sınırlama görülmemektedir.	
Kapı	Geleneksel konutlarda kapılar avlu kapısı ve iç mekânların kapısı olarak ayrı şekillerde ve farklı boyutlarda düzenlenmiştir.	

Balkon Geleneksel konutlarda balkon çok görülmemekle birlikte bazı evlerde çıkmlar balkon olarak kullanılmıştır. Geleneksel konutlarda çok fazla balkon birimine ihtiyaç duyulmamaktadır. Çünkü yapılar az katlı ve avlulu bir sistemle tasarlanmıştır.	
Kemer ve eyvan Avlu içinde kemer ve eyvan yaygın olarak bulunmaktadır.	
Renk Geleneksel konutlarda renk bazalt taşının yapısı gereği gri ve siyahtır. Cephede yapılan süslemelerde genel olarak beyaz renk kullanılmıştır.	
Bahçe özellikleri Bahçe yerine avlu kullanımı hâkimdir.	
Sokak görünümü Geleneksel sokak dokusu dar ve yapılar birbirine yakın şekilde konumlanmasına rağmen mahremiyet düşünülmüştür.	

Ancak, artan nüfusun gereksinimleri doğrultusunda şekillenen kentsel dokudaki değişim kent kimliğini etkilemiştir. Tarihi kent kimliği yerini, modern yapılaşmanın olduğu bölgelerde yeni oluşumlara bırakmıştır. Diğer kentlerde olduğu gibi Diyarbakır'da da modern yapıların inşasıyla zamanla kentsel kimlikte önemli bir yer tutan avlulu ev sistemlerinin üretimi bırakılmıştır. Ekinciler Caddesi, Diclekent Bulvarı, Dünya Kavşağı, Kent Meydanı, Dağkapı Meydanı gibi odak noktaları kente kimlik kazandırmaya başlamıştır. Diyarbakır'ın kimlik oluşumunda tarihi bölge olan Suriçi ve tarımsal faaliyetlerin yürütüldüğü Hevsel Bahçeleri büyük öneme sahip olup, 2015 yılında "Diyarbakır Surları ve Hevsel Bahçeleri" olarak UNESCO Dünya Kültür Mirası listesine dâhil olmuştur (Tablo 2). Hevsel Bahçeleri, Osmanlı Dönemi'nde sebze ve meyve üretiminin yapıldığı, arazilerin çevresinin dutluklar ile çevrildiği ve ipekçiliğin yapıldığı bir alan iken, ipekçiliği yapan çoğu gayrimüslim nüfusun kentten göçmesi ile ipekçilik azalmış ve Cumhuriyetle birlikte dutluklar yerini çoğunlukla sebze ve meyve üretimine bırakmıştır (Abakay, 2011; Aydoğdu ve Koç, 2023). Kentin bütün sebze-meyve ihtiyacının 1960'lı yıllara kadar Hevsel Bahçeleri'nden karşılandığı (Aydoğdu ve Koç, 2023), günümüzde turizme yönelik çalışmaların artması ve ekonomik sorunların yaşanmasıyla tarımsal faaliyetlerin azaldığı bilinmektedir. Zamanla kentin yeni gelişim alanlarındaki caddeler, meydanlar, kavşaklar, alışveriş merkezleri önem kazanarak yeni kimlik içinde yer almaya başlamıştır (Tablo 2).

Tablo 2. Diyarbakır Kent Kimliğini Oluşturan Fonksiyonlar

Kimlik Tipi	Tarih Kenti (Suriçi)		Tarım Kenti (Hevsel Bahçeleri)	
	 (URL13)		 (URL 14)	
Kent Yolları	Tekel Caddesi		Diclekent Bulvarı	
	 (URL 15)		 (URL 16)	
Kentsel Odak Alanları	Dünya Kavşağı		Ekinciler Caddesi	
	 (URL 18)		 (URL 17)	
Alışveriş Merkezleri	Kent Meydanı		Dağkapı Meydanı	
	 (URL 19)		 (URL 20)	
Alışveriş Merkezleri	Ceylan Avm		Forum Avm	
	 (URL 21)		 (URL 22)	
Alışveriş Merkezleri	Winstown Avm		Ninova Avm	
	 (URL 23)		 (URL 24)	

3.2. Diyarbakır'daki Toplu Konut Uygulamalarının Kent Kimliğine Etkisi

Kentte olan nüfus artışı karşısında yapılaşmanın sur dışına kaymasıyla, konut ihtiyacını gidermek üzere Emlak Bankası ve kooperatifler aracılığıyla Yenişehir ilçesinde ilk sosyal konutlar da yapılmaya başlanmıştır. Emlak Bankası 1954 yılında Diyarbakır'da bahçe içinde tek ve bitişik nizamda 82 konut inşa etmiştir (Alsaç 1993; Alkışer ve Yürekli 2004). Emlak Bankası Evleri, batı surlarının hemen bitişiğinde Çift Kapı adıyla bilinen yerde Diyarbakır iklimine ve mimarisine uygun olarak planlanmış ve gerçekleştirilmiştir (Şekil 3). Yine aynı yıllarda Diyarbakır'ın ilk toplu konut örneklerinden sayılan "Havacılar Kooperatif Evleri" Ofis bölgesinde şimdiki Ekinciler Caddesi'nin güneyinde Stadyum yolu ile TMO Siloları arasında iki sıralı, tek katlı bahçeli olarak inşa edilmiştir" (Koç, 2018).

Diyarbakır'daki ilk sosyal konut uygulamaları az katlı ve bahçeli iken, zamanla yapılarda kat adetleri artmış ve günümüzde çoğunlukla site şeklinde konut üretimi hızlanmıştır. Konutlar giderek yerel kimlik özelliklerinden uzaklaşmış, diğer kentlerdeki uygulamalarla benzeşmiştir. Diyarbakır'da Toplu Konut İdaresi tarafından yapılan ilk konut uygulaması 1994 yılında Şilbe toplu konut alanı olmuş, sonrasında konut üretimi devam etmiş, 2005 yılında Üçkuyular, 2014 yılında Memur-sen, 2018 yılında Çölgüzeli toplu konut alanı inşa edilmiştir. Günümüzde de etaplar halinde özellikle Üçkuyular'da konut üretmeye devam etmektedir.

Çalışmada Şilbe, Maliye ve Çölgüzeli toplu konut alanı detaylı olarak ele alınmakta, kent kimliğine uygunlukları değerlendirilmektedir.

3.2.1. Şilbe Toplu Konut Alanı

Yenişehir ilçesi Şilbe Mahallesinde bulunan Toplu Konut İdaresi tarafından 1994 yılında yapımına başlanan ve 3 etapta tamamlanan Şilbe Toplu Konut Yerleşkesinde toplamda 3586 konut, rekreasyon alanları ve hizmet birimleri yer almaktadır. (Özyılmaz, 2022) (Şekil 4).

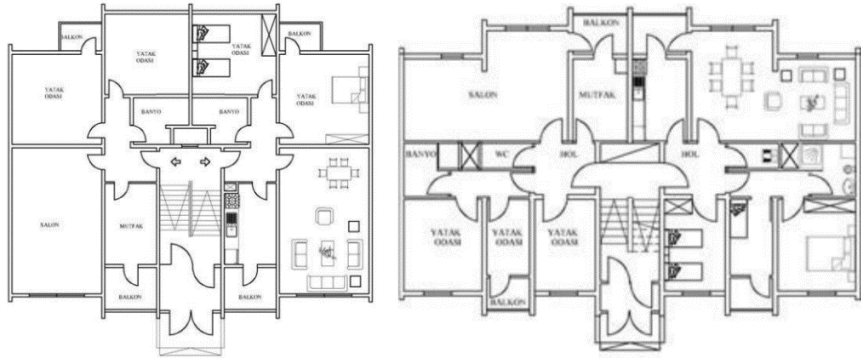
Şekil 4. Şilbe toplu konut alanının genel görünümü

Şilbe Toplu Konut alanında çocuk oyun alanları, oturma ve dinlenme alanlarından oluşan yeşil alanlar, bina önlerinde araba park yerleri bulunmaktadır (Şekil 5).

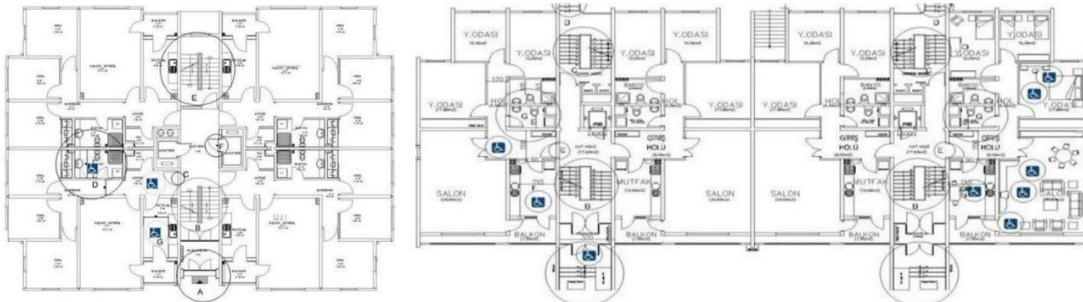

Şekil 5. Şilbe Toplu konut alanındaki yeşil alanlar

Şilbe Toplu Konut alanındaki yapılar 80 m², 100 m² ve 130 m² büyüklüklerinde 2+1 ve 3+1 plan şemaları olarak tasarlanmıştır (Şekil 6). Z+3 ve Z+4 şeklindeki yapıların balkon alanları sınırlıdır.

1. Etap B (80 m²) ve C Tipi (100 m²),

2. Etap ve 3.Etap K (100 m2) ve D Tipi (130 m2)

Şekil 6. Şilbe toplu konut alanındaki konut planları (Özyılmaz, 2022)

TOKİ'nin diğer kentlerde uyguladığı projelerle benzer niteliklere sahip konut örneklerindendir. Konutlar boyut, kat adedi, plan şeması ve cephe sistemleri ile kent kimliğini yansıtmamaktadır.

3.2.2. Maliye Konutları

Kayapınar ilçesinde bulunan Maliye Konutlarında 546 adet konut yer almaktadır. 3 etaptan oluşan toplu konut alanının 1. etabında 6 bina, 2. etabında 37 bina, 3. etabında ise 26 bina yer almaktadır. Her etapta açık ve kapalı otoparklar, basketbol sahaları, çocuk oyun alanları ve oturma alanları ile cami bulunmaktadır (Şekil 7-8-9).

Şekil 7. Maliye konutlarının genel görünümü

Şekil 8. Maliye konutlarındaki çocuk oyun alanları ve basketbol sahaları

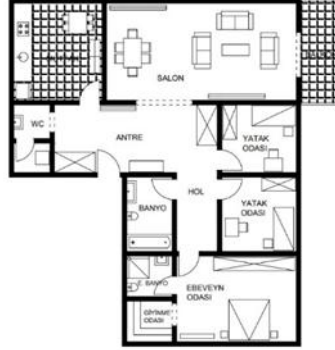
Şekil 9. Maliye konutlarındaki cami örnekleri

Diyarbakır'da bulunan diğer toplu konut alanlarından farklı olarak Maliye Konutlarında açık otoparkın yanı sıra bodrum katlarında kapalı otopark bulunmaktadır (Şekil 10).

Şekil 10. Konutlarda bulunan kapalı ve açık otopark alanları

Kat sayısı çevredeki yapılara kıyasla daha az olup, kat adedi Z+4, Z+6 ve Z+7 şeklindedir. 277 konutun bulunduğu 1. etapdaki konutların 217'si 2+1, 60'ı 3+1 olarak uygulanmıştır. Plan şeması TOKİ'nin kullandığı diğer planlardan farklıdır. TOKİ'nin genellikle her kentte uyguladığı dar ve küçük salonlu plan şeması bu konutlarda kullanılmamış, geniş salon ve yatak odaları tasarlanmış, antre ve holün boyutları daha büyük düzenlenmiştir (Şekil 11). Ebeveyn yatak odasında bulunan giyinme odası ve ebeveyn banyosu diğer TOKİ plan şemalarında görülmeyen birimlerdir.

Şekil 11. Maliye konutlarının plan şeması

Cephelerde zemin katlarda taş kaplamalar ve dış cephelerde kabartmalı duvar süslemeleri kullanılarak geleneksel konut dokusu cephelerine benzetilmeye çalışılmıştır (Şekil 12).

Şekil 12. Maliye konutlarının cephe detayları

Maliye Konutlarının cephesinde kullanılan renk ve süslemeler kent kimliğine olumlu katkı sunmuştur. Diyarbakır'ın geleneksel konutlarına özgü yerel malzeme, form ya da plan yapısı kullanılmamıştır. Ancak, bazı araştırmacılar yerel kimliğin modernleştirilmiş şekliyle en uygun sosyal konut olduğunu düşünmektedirler.

3.2.3. Çölgüzeli Toplu Konut Alanı

Çölgüzeli Toplu Konut alanı Kayapınar ilçesi Çölgüzeli Mahallesi'nde konumlanmaktadır. Toplu konut alanında çocuk oyun alanları, cami ve otopark alanları ile yakın çevrede eğitim tesisleri bulunmaktadır (Şekil 13-14).

Şekil 13. Çölgüzeli toplu konut alanının genel görünümü

Şekil 14. Çölgüzeli toplu konut alanında otoparklar

Farklı etaplardan oluşan Çölgüzeli Toplu Konut alanında Z+5 şeklindeki 34 blokta 87 m² ve 146 m² büyüklüklerinde 2+1 ve 3+1 seçeneklerinde 816 daire bulunmaktadır. Çölgüzeli toplu konut alanında diğer TOKİ projelerinin plan yapısı kullanılmıştır. Birimlerin boyutlarına bakıldığında, TOKİ konutlarında kullanılan büyüklüklerin olduğu görülmektedir (Şekil 15).

Şekil 15. Çölgüzeli toplu konut uygulamalarının plan şemaları (URL 21)

Ülke genelindeki diğer toplu konut alanları ile benzer nitelikler taşımakta olup, cephe tasarımlarında yöresel mimariye, kent kimliğine hitap eden yaklaşımlar görülmemektedir.

4.TARTIŞMA

Günümüzde, genellikle geçmişten gelen kimlikler düşünülmeden ihtiyaçlar ve modernleşmeye uygun şekilde yapılar inşa edilmektedir. Dolayısıyla, birbirine benzeyen ve birbirinden ayırt edilmesi zor, özgün doku ile uyumlu olmayan kentsel doku oluşmaktadır. Diyarbakır kenti de benzer süreçten geçmekte, barınma ihtiyacı çok katlı konutlar ya da güvenli siteler şeklinde karşılanmaya çalışılmaktadır. Çalışmada, çok katlı konutun kentte hâkim yapı türü haline geldiği ve konut için mekânsal düzenlemelerin değişim gösterdiği, geleneksel konuttan farklılaştığı tespit edilmiştir (Tablo 3).

Tablo 3. Diyarbakır'daki Toplu Konut Alanlarının Karşılaştırması

Özellik	Şilbe Toplu Konut Alanı	Maliye Konutları	Çölgüzeli Toplu Konut Alanı
Plan	Dörtgen formu plan şeması bulunmaktadır.	Dörtgen formu plan şeması bulunmaktadır.	Dörtgen formu plan şeması bulunmaktadır.
Kat yüksekliği	Z+3 ve Z+4 katlı olarak tasarlanmıştır.	Z+4, Z+6 ve Z+7 katlı olarak tasarlanmıştır.	Z+5 katlı olarak tasarlanmıştır.
Malzeme	Betonarme yapı malzemesi kullanılmıştır.	Betonarme yapı malzemesi kullanılmıştır.	Betonarme yapı malzemesi kullanılmıştır.

Cephe özellikleri	Cephede geleneksel konutlarla benzerlik bulunmamaktadır. Cephelerde süslemelere yer verilmemiştir.	Cephede bulunan pencerelerin boyutları ve kullanılan bazı süsleme elemanları ile geleneksel konutlara kısmen benzemektedir. Cephelerde zemin katlarda taş kaplamalar ve kabartmalı duvar süslemeleri kullanılmıştır.	Cephede geleneksel konutlarla benzerlik bulunmamaktadır. Cephelerde süslemelere yer verilmemiştir.
Pencere boyutları	Bazı odaların pencereleri küçük boyutlu yapılmış, oturma alanı gibi alanlarda büyük açıklıklı pencereler kullanılmıştır.	Bazı odaların pencereleri küçük boyutlu yapılmış, oturma alanı gibi alanlarda büyük açıklıklı pencereler kullanılmıştır.	Merdiven boşluklarının olduğu alanda cephede yuvarlak formu pencerelerin kullanılması diğer konutlardan kısmen farklılaşmasını sağlamıştır.
Kapı	Kapı boyutları bazı geleneksel evlerin kapılarıyla kısmen uyumludur. Ancak geleneksel evlerde kullanılan motifli kapılar günümüzde kullanılmamakta, malzeme ve renk açısından benzerliği bulunmamaktadır.	Kapı boyutları bazı geleneksel evlerin kapılarıyla kısmen uyumludur. Ancak geleneksel evlerde kullanılan motifli kapılar günümüzde kullanılmamakta, malzeme ve renk açısından benzerliği bulunmamaktadır.	Kapı boyutları bazı geleneksel evlerin kapılarıyla kısmen uyumludur. Ancak geleneksel evlerde kullanılan motifli kapılar günümüzde kullanılmamakta, malzeme ve renk açısından benzerliği bulunmamaktadır.
Balkon	Balkon birimleri geleneksel konutlardaki balkon kullanımı ile benzer değildir.	Balkonlar boyut olarak geleneksel konutlardaki balkon kullanımına kısmen benzemektedir.	Balkon birimleri geleneksel konutlardaki balkon kullanımı ile benzer değildir.
Kemer ve eyvan	Geleneksel konutlarda olan kemer ve eyvan kullanılmamıştır.	Geleneksel konutlarda olan kemer ve eyvan kullanılmamıştır.	Geleneksel konutlarda olan kemer ve eyvan kullanılmamıştır.
Renk	Geleneksel konutlarda kullanılan renklerle uyumlu değildir.	Geleneksel konutlarda kullanılan gri ve beyaz renkler kullanılmıştır.	Geleneksel konutlarda kullanılan renklerle uyumlu değildir.
Bahçe özellikleri	Müstakil bahçe bulunmayıp, apartmanlarda yaşayanlar tarafından kullanılan belli büyüklükte ön bahçeler, ortak kullanılan çocuk oyun alanları, kamelyalar gibi oturma birimleri bulunmaktadır.	Müstakil bahçe bulunmayıp, apartmanlarda yaşayanlar tarafından kullanılan belli büyüklükte ön bahçeler, ortak kullanılan çocuk oyun alanları, kamelyalar gibi oturma birimleri bulunmaktadır.	Müstakil bahçe bulunmayıp, apartmanlarda yaşayanlar tarafından kullanılan belli büyüklükte ön bahçeler, ortak kullanılan çocuk oyun alanları, kamelyalar gibi oturma birimleri bulunmaktadır.
Sokak görünümü	Geleneksel evlerdeki dar sokaklar ve kent kimliği açısından uyum bulunmamaktadır. Yollar geniş ve düzenli olup, bisiklet yolu bulunmamaktadır. Yaya yolu bulunmaktadır.	Geleneksel evlerdeki dar sokaklar ve kent kimliği açısından uyum bulunmamaktadır. Yollar geniş ve düzenli olup, bisiklet yolu bulunmamaktadır. Yaya yolu bulunmaktadır.	Geleneksel evlerdeki dar sokaklar ve kent kimliği açısından uyum bulunmamaktadır. Yollar geniş ve düzenli olup, bisiklet yolu bulunmamaktadır. Yaya yolu bulunmaktadır.

Toplu Konut İdaresi'nin yerel mimariye yönelmesi, sosyo-ekonomik ve teknolojik gelişmeler, kullanıcı gereksinimlerinin değişmesi gibi nedenlerle günümüzde uygulamalarda çeşitlilik giderek artmaktadır. Bu bağlamda incelenen toplu konut alanlarından Şilbe ve Çölgüzeli toplu konut alanı "Kimlikten Uzak Standartlaşma"nın, Maliye Konutları ise "Geleneksel ve Modern Unsurlarda Bütünleşme"nin olduğu uygulamalar şeklinde sınıflandırılabilir.

Diyarbakır geleneksel konut dokusunun oluşum şeklinin yanı sıra, farklı kentlerde kent kimliğini ele alan çalışmalar kültür ve mekan arasındaki ilişkiyi vurgular niteliktedir. Dolayısıyla fiziksel ve ekonomik yapıya ek olarak, sosyal dokuyla uyumlu toplu konut üretimi önem taşımaktadır.

5.SONUÇ

Çalışma kapsamında incelenen alanlarda genel olarak kent kimliğine dikkat edilerek tasarım ve düzenleme yapılmadığı görülmektedir. İncelenen toplu konut alanlarındaki konutlara ait plan şeması, kat yüksekliği, malzeme, cephe, pencere ve kapı özelliklerinin değiştiği, geleneksel konutlarda yaygın olmayan balkon kullanımının ihtiyaçlar gereği yaygınlaştığı, Maliye Konutları'nda farklı balkon formunun olduğu, kemer ve eyvanın bulunmadığı, renk olarak Maliye Konutları dışında geleneksel konutlarla benzerlik olmadığı, geçmişteki avlu kullanımının yerini ortak kullanılan bahçe ve park alanlarına bıraktığı, sokak dokusunun farklılaştığı ortaya konmuştur. Geleneksel sokak dokusunu oluşturan organik sokak yerini ızgara sisteme bırakmıştır.

Günümüz şartlarında avlulu plan tipinin sağladığı parametreler modern yapılarda kısmen sağlandığından bu yapılarda avlu kurgulanmamıştır. Geleneksel konutlarda özellikle sıcaklık ve hakim rüzgar yönü gibi iklimsel parametreler ile toplumsal özellikler dikkate alınarak tasarım yapılmış olmasına karşın, çalışma alanında bu tür özellikler göz ardı edilmiş ve teknolojinin getirdiği kolaylıklarla çözülmeye çalışılmıştır. Geleneksel plan tiplerine bakıldığında merkezde avlu bulunurken, dikey yapılaşmanın artmasının bir sonucu olarak günümüzde tasarlanan çok katlı yapılarda merkezde asansör ve merdiven çekirdeği yer almaktadır.

Maliye Konutları, TOKİ'nin yapmış olduğu konutlar arasında Diyarbakır kent kimliğine daha uygun yapılaşma olarak değerlendirilirken, Şilbe ve Çölgüzeli toplu konutlarının kent kimliğiyle uyumlu olmadığı gözlemlenmiştir. Maliye Konutları'nda kullanılan renkler ve cephe süslemeleri ile geleneksel dokudan izler yansıtılmaya çalışılmıştır.

Diyarbakır geleneksel dokusunun iyi yönlerinin alınarak, modernlikle ve günümüz teknolojisiyle sentezlenerek oluşturulan cephe tasarımlarının ve planların kent kimliğine olumlu katkı sunulacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda, kent kimliğinin korunması amacıyla planlama çalışmalarında ekonominin gerekleri yerine getirilirken, ekolojik, sosyal, kültürel ve estetik boyutların kent kimliğine uygunluğuna yer verilmelidir.

KAYNAKÇA

- Abakay, M. A. (2011). Tarihten bugüne Eşel bahçeleri. Türkiye Yazarlar Birliği. <https://www.tyb.org.tr/tarihten-bugune-esfel-bahceleri-2839yy.htm>. (Erişim tarihi: 12 Haziran 2022)
- Alkışer, Y. & Yürekli, H. (2004). Türkiye’de devlet konutunun dünü, bugünü, yarını, *İTÜ Dergisi, a:Mimarlık, Planlama, Tasarım*, 3(1); 63-74.
- Alsaç, Ü. (1993). Türk kent düzenlemesi ve konut mimarlığı, İletişim Yayınları.
- Anastasiou, D., Tasopoulou, A., Gemenetzi, G., Gareiou, Z., & Zervas, E. (2022). Public's perceptions of urban identity of Thessaloniki, Greece. *Urban Design International*, 1-25.
- Arslan, R. (1999). Diyarbakır kentinin tarihi ve bugünkü konumu, Diyarbakır müze şehir (Der: Ş. Beysanoğlu, M. S. Koz, E. N. İşli), Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.
- Aydın, E., & Koç, C. (2024). Diyarbakır kentindeki parklarda kullanıcı memnuniyetinin değerlendirilmesi. *Nevşehir Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 13(2), 11-25. <https://doi.org/10.17100/nevbittek.1588997>
- Aydoğdu, R., & Koç, C. (2023). Hevsel Bahçeleri’nin kentsel tarım alanı olarak değerlendirilmesi. *COMU Journal of Agriculture Faculty*, 11(2), 212-228. <https://doi.org/10.33202/comuagri.1331382>
- Balamir, A. (2003). Çağdaş mimarlık mimari kimlik temrinleri II: Türkiye’de modern yapı kültürünün bir profili, *Mimarlık*, 314. <https://web.archive.org/web/20200908112715/http://www.mimarlarodasi.org.tr/mimarlikdergisi/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=26&RecID=260> (Erişim: 20.09.2024).
- Bekleyen, A. (2019). Geleneksel konut mimarisindeki avlulu mekân örgütlenmesinin günümüzdeki yorumları. *TÜBAV Bilim Dergisi*, 12(1), 1-13.
- Bekleyen, A. (1993). Eski Diyarbakır evlerinin kitlesel biçimlenmesini etkileyen asal etmenlerin belirlenmesi, [Yüksek lisans tezi, Dicle Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Belanche, D., Casalo, L. V., & Rubio, M. Á. (2021). Local place identity: A comparison between residents of rural and urban communities. *Journal of Rural Studies*, 82, 242-252.
- Biçen, A., & Vural, S. (2023). Kent ve konut üzerine betimsel analiz: Diyarbakır örneği. *Kent Akademisi*, 16(3), 1639-1665. <https://doi.org/10.35674/kent.1269970>
- Çelik, M., & Yılmaz, H. (2023). Diyarbakır kent merkezi termal konforunun belirlenmesi. *Turkish Journal of Agricultural and Natural Sciences*, 10(4), 770-780. <https://doi.org/10.30910/turkjans.1251560>
- Çınar, R. (2024). Lefebvre’nin mekânsal üçlü kuramı bağlamında iktidarın kentsel mekânla ilişkisi. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1), 30-43. <https://doi.org/10.20493/birtop.1414752>
- Dağlı, D., & Çağlıyan, A. (2021). Kentsel gelişim ve dönüşüm sürecinin belirlenmesi: Diyarbakır örneği. *International Journal of Geography and Geography Education*, (43), 212-234. <https://doi.org/10.32003/igge.819481>
- Dalkılıç N., & Aksulu I. (2001). Diyarbakır kenti, geleneksel konut mimarisi. *Gazi Sanat Dergisi*, (2), 53-70.
- Dalkılıç, N., & Bekleyen A. (2011). Geçmişin günümüze yansıyan fiziksel izleri: Geleneksel Diyarbakır evleri, *Medeniyetler Mirası Diyarbakır Mimarisi* (ss. 373-419). Yıldız, İ. (Ed.). (1. Baskı). Diyarbakır Valiliği Kültür ve Sanat Yayınları.
- Demir Kayan, H., & Biçen, A. (2023). Diyarbakır kent merkezinin aktif açık-yeşil alanlarının yeterliliğine yönelik bir değerlendirme. *GRID - Architecture Planning and Design Journal*, 6(2), 411-441. <https://doi.org/10.37246/grid.1099696>
- Ekinci, O. (2005). Kentler ve mimarlık, <https://v3.arkitera.com/h2720-kentler-ve-mimarlik.html> (Erişim:20.09.2024).
- Gürhan, N. (2016). Diyarbakır kent algısı üzerine bir araştırma. *Şarkiyat* 8(2), 921-941.
- Halbwachs, M. (1980). *The collective memory*. Francis j. ditte ve vida yazdi ditte (Çev.). New York: Harper & Row.
- Halifeoğlu, F. M., & Dalkılıç, N. (2011). Diyarbakır’da 1950-1970 döneminde inşa edilen idari yapılar, *Mimarlık Dergisi*, 361, 74-84.
- Hasanov, B. (2016). İbn Haldun’da asabiyet kavramı – Maurice Halbwachs’ın “kolektif hafıza” kavramı ile bir karşılaştırma. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(59). <https://doi.org/10.17755/esosder.263245>
- Hwang, K.H. (2014). Finding urban identity through culture-led urban regeneration, *Journal of Urban Management*, 3 (1/2), 67-85.
- İmamoğlu, M. Ş. (2019). Diyarbakır il merkezi ve çevresinin deprenselliği ve zemin özellikleri. *DÜMF MD*, 10(2), 697-707.
- Kejanlı, D.T., & Dinçer, İ. (2011). Diyarbakır kale kentinde koruma ve planlama sorunları. *Megaron*, 6(2):95-108.
- Kısakürek, Ş., & Bayazıt, E. (2018). Kahramanmaraş kenti örneği’nde kent kimliği ve kentsel donatı elemanları. *Turkish Journal of Forest Science*, 2(1), 49-59. <https://doi.org/10.32328/turkjforsci.408372>
- Koç, C. (2018). Sürdürülebilir kentleşme politikalarında sosyal konutların yeri: Güneydoğu Anadolu Bölgesi örneği [Doktora tezi, Dicle Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Lefebvre, H. (1974). *The Production of Space*, İng. çev. D. Nicholson- Smith, Blackwell, Oxford.
- Lynch, K. (1960). *The Image of the city*. Cambridge, MA: MIT Press.

- Manahasa, E., & Manahasa, O. (2020). Defining urban identity in a post-socialist turbulent context: The role of housing typologies and urban layers in Tirana. *Habitat International*, 102, 102202.
- Mansour H., (2015). The lost identity of the city: The case of Damascus. CTTA 8 th Annual Conference on Planning Research AESOP TG Public Spaces & Urban Cultures Event.
- Marnane, K. (2023) In-between urbanism: The physical, functional, socio-cultural, and identity-forming role of the otla in informal settlements in Ahmedabad, *Habitat International*, 140, 102912.
- Meydan Yıldız, S. G., Bahçeci Başarmak, H. I., & Akın, E. S. (2022). Social and administrative dimensions of urban transformation and urban identity: Sample of Yozgat (Turkey). *Optimum Ekonomi Ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 9(1), 93-114. <https://doi.org/10.17541/optimum.997034>
- Oktay, D. (2002). The quest for urban identity in the changing context of the city: Northern Cyprus, *Cities*, 19(4), 261-271.
- Özbudak Akça B., Aykal F.D., & Çakır Aydın D. (2017). Kullanıcı-yapı etkileşiminin Diyarbakır tarihi geleneksel evlerinde irdelenmesi. *Dicle Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dergisi*, 8(2), 275-284.
- Özyılmaz, H. (2022). Toplu konut yerleşimlerinin engelsiz tasarım bağlamında değerlendirilmesi: Diyarbakır Şilbe örneği, *DUFED*, 11(1), 9-68. doi: 10.55007/dufed.981547.
- Sağır, A. (2014). Kentsel dönüşümlerden sosyal değişimlere: Pendik Belediyesi örneği. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 4(2), 57-80.
- Sağlık, E., & Kelkit, A. (2019). Kentsel kimlik bileşenlerinin kent kullanıcıları tarafından belirlenmesi: Örnek kent Çanakkale. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 5(1), 63-79. <https://doi.org/10.28979/comufbed.539309>
- Sezik, M. (2018). Kentsel dönüşüm (kentsel yenilenme) sürecinde kent kimliğinin önemi ve korunması: Diyarbakır Sur örneği, *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(21), 269 – 280.
- Tavakoli N., (2010). The role of physical identity of city in urban sustainability (The Case Study: Yazd, Iran). 14 The International Planning History Society Conference.
- Total, G. Ş., & Koç, C. (2023). Sosyal konut çalışmalarında Toplu Konut İdaresi (TOKİ)'nin yerini incelemede bir yöntem denemesi. *İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(1), 15-40.
- Ünlü, T.S. (2017). Kent kimliğinin oluşumunda kentsel bellek ve kentsel mekan ilişkisi: Mersin örneği, *Planlama*, 27(1):75-93.
- Yaldız, E., Aydın, D., & Büyükhahin Sıramkaya S.(2014). Loss of city identities in the process of change: The city of Konya-Turkey, *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 140, 221 – 23.
- URL 1:Vikipedi, https://tr.wikipedia.org/wiki/Big_Ben (Erişim Tarihi: 01.01.2024)
- URL 2:Istock, <https://www.istockphoto.com/tr/foto%C4%99Fraflar/bur%C3%A7-halife-foto%C4%99Fraflar> (Erişim Tarihi: 28.09.2024)
- URL 3:Bilim Genç Tubitak, <https://bilimgenc.tubitak.gov.tr/makale/depremler-pisa-kulesini-neden-yikamiyor> (Erişim Tarihi: 28.09.2024)
- URL 4:Istock, <https://www.istockphoto.com/tr/foto%C4%99Fraf/paris-eiffel-tower-france-travel-landmarkgm1378740896-442699590> (Erişim Tarihi: 28.09.2024)
- URL 5:Vikipedi, https://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%96zg%C3%BCrl%C3%BCK_Heykeli (Erişim Tarihi: 01.01.2024)
- URL 6:Artdog İstanbul, <https://artdogistanbul.com/gundemimizde-2500-yillik-kiz-kulesi/> (Erişim Tarihi: 28.09.2024)
- URL 7:Arkitektuel, <https://www.arkitektuel.com/sydney-opera-binası/> (Erişim Tarihi: 28.09.2024)
- URL 8: Jules Verne, <https://julesverne.com.tr/seyahat-blog/mutlaka-gorulmesi-gereken-dunyanin-en-etkileyici-10-tarihi-yeri/> (Erişim Tarihi: 01.01.2024)
- URL 9: Istock, <https://www.istockphoto.com/tr/foto%C4%99Fraflar/%C3%A7in-seddi-kuzey-%C3%A7in> (Erişim Tarihi: 28.09.2024)
- URL 10: The Free Library, <https://www.thefreelibrary.com/EXPLORING+URBAN+ATTRACTIVENESS%3A+A+STUDY+ON+PERCEPTION+AND...-a0816799590> (Erişim Tarihi: 19.02.2025)
- URL 11:Google Earth, <https://earth.google.co.zm/> (Erişim Tarihi: 11.03.2024)
- URL 12:Vikipedi, https://tr.m.wikipedia.org/wiki/Dosya:Diyarbakır_in_Turkey.svg (Erişim Tarihi: 24.12.2023)
- URL 13:Amida Haber, <https://amidahaber.com/diyarbakir/diyarbakir-surlari-ile-ilgili-bilmeniz-gerekenler-3528h> (Erişim Tarihi: 07.01.2024)
- URL 14:TC Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları Ve Müzeler Genel Müdürlüğü <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44403/diyarbakir-kalesi-ve-hevsel-bahceleri-kulturel-peyzaji-diyarbakir.html> (Erişim Tarihi: 07.01.2024)
- URL 15:TC Diyarbakır Valiliği, <http://www.diyarbakir.gov.tr/kayapinar> (Erişim Tarihi: 10.04.2024)
- URL 16:Tren Haber, <https://www.trenhaber.com/gundem/diclekent-bulvari-sil-bastan-yenileniyor-diyarbakir-haberleri-h3958.html> (Erişim Tarihi: 07.01.2024)
- URL 17:Twitter, https://twitter.com/ant_diyarbakir/status/1330127165417992193 (Erişim Tarihi: 07.01.2024)
- URL 18:Youtube, <https://www.youtube.com/watch?v=haNYiSma18E> (Erişim Tarihi: 07.01.2024)

- URL 19:Diyarbakır Belediyesi, <https://www.diyarbakir.bel.tr/haberler/8805-park-bahceler.html> (Erişim Tarihi: 07.01.2024)
- URL 20 :Foursquare, <https://tr.foursquare.com/v/da%C4%9Fkap%C4%B1-meydan%C4%B1/4e8ec74a8b8140003847c02d> (Erişim Tarihi: 07.01.2024)
- URL 21:Toplu Konut İdaresi, <https://www.toki.gov.tr/satis/tr/duyuru-detay/diyarbakir-kayapinar-colguzeli-mevkii-2-etap-2-boge-566-konut-csb-protokol-149954291-181121031924703/FloorPlans> (Erişim Tarihi: 01.01.2024)

ÇALIŞMANIN ETİK İZİNİ

Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

1.yazarın araştırmaya katkı oranı %60, 2. yazarın araştırmaya katkı oranı %40’tır.

Yazar 1: Araştırmada Özet, Giriş, Materyal ve Yöntem, Bulgular, Tartışma ve Sonuç bölümlerine katkıda bulunmuştur.

Yazar 2: Araştırmada Özet, Giriş, Bulgular ve Tartışma bölümlerine katkıda bulunmuştur.

ÇATIŞMA BEYANI

Araştırmada herhangi bir kişi ya da kurum ile finansal ya da kişisel yönden bağlantı bulunmamaktadır. Araştırmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.